

<https://doi.org/10.53656/his2026-4-1-sep>*View over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

КАКВО СЕ СЛУЧИ НА 6 СЕПТЕМВРИ 1885 Г.: „СЪЕДИНЕНИЕ“, „СЛИВАНЕ“, „ЗАРОБВАНЕ“?

Проф. д.и.н. Милко Палангурски

Институт за исторически изследвания – БАН

Abstract. The Unification of September 6, 1885, is an event that is the subject of a uniformly positive historiographical assessment. However, this holds true only at a superficial level, for if one delves into the memoirs and documents of the period, it becomes impossible to ignore that a segment of the participants in the act held a negative evaluation, which remained unchanged throughout the years. Those who lost the dispute regarding the political future of the province never accepted the outcome positively until the end of their lives. For a long time in their political activities, the Russophiles continued to treat Eastern Rumelia as an existing political entity, and their assessment of the Unification subsequently transformed into an internal geostrategic fault line. This division formed the basis of the differing approaches to the subsequent steps of modernization and, most importantly, to resolving the national question. Naturally, the leaders of the Unification maintained the firm position that this was the most successful act accomplished by the nascent state. The views of the two political camps never converged, and this represents yet another reason for the enduring deep chasm in public consciousness and the political system.

Keywords: Unification; merger; enslavement; incorporation

Румелийските „съединисти“ създават и използват една обща матрица при своята оценка за 6 септември 1885. Тя следва структура, която прилича на набор от оправдания: на първо място се декларира, че те винаги са били за съединението и са работели за осъществяването му, а не са противници на националното единство; на следващо място, те са против авантюристични действия, с което се признава, че не желаят самостоятелна национална политика, тъй като това се обвързва винаги с третото им желание – задължителното предварително международно уреждане на акта, който за тях означава осигуряване на неизбежната руска помощ. Тази оправдателна конструкция трябва да обясни защо липсват при осъществяването и защитата при съединисткия акт. Този разказ се появява много скоро, след като разбират, че са претърпели историческо поражение и трябва да преглътнат успешния край на Съединението, без да участват в него.

Тази дългосрочна защитна теза също търпи развитие. Тя започва от отричане на необходимостта от извършеното. За областния директор на финансите и дългогодишен стожер на властта в Тракия Михаил Маджаров 6 септември е един ненужен акт, който разрушава една област с „републикански характер на управление“, „тъй като Източна Румелия беше толкова българска и толкова свободна, колкото и княжеството, затова нейното формално присъединяване не заслужаваше толкова наша кръв и толкова големи материални жертви и главно толкова рискове в онзи момент“. Все пак той признава, че неговата партия, „която поддържаше, че съединението може да стане без кръвопролития само когато то бъде поддържано от руското правителство, се намери в едно трагично положение. Тя бе се борила пет години за присъединението на Източна Румелия към княжеството, а сега трябваше да се тури в противоречие със себе си. Това я отслабваше морално“. За М. Маджаров княз Александър е авантюрист, който е започнал „борба с една велика държава – Русия, която бе освободила България“, без да го е грижа за моралните задължения към Санкт Петербург, само за да се засили „личната му власт“. Като „безскрупулен в своите действия авантюрист“, той организира „насилственото съединение, което докара до Сръбско-българската война, а после и толкова дълги страдания на нашия народ“ (Madzharov 1968, pp. 523 – 545).

„Ние сами искахме Съединението, проповядвахме Съединението – пише друг виден съединист Д. Юруков, – подготвихме духа на масите за него от години... Ние бяхме, наистина, за Съединението, но то трябваше да стане при сгодни политически условия, т.е. когато Русия се съгласи да го подкрепи енергично, а нейното желание сега беше да пазим мира на Балканите. Можеше ли, който и да е съзнателен българин, да се противопоставя на Съединението на двете български области, а колко повече ние, горещите му проповедници? Ала защо тези хора бързаха тъй необмислено, защо не искаха да се вслушат в съветите на русите и наливаха масло в колесниците на техните и нашите, едновременно, врагове?“. Всеки, който не работи в синхрон с Русия, за тях действия „необмислено“, защото липсват „сгодни политически условия“ и задължително се работи за „враговете“ на Русия и България – класическо поведение и мислене на тази част от обществото. Аксиомата им е, че „по външната си политика ние нямахме никъде другаде опора, освен в Русия“. Много бързо загубилите властта в Пловдив приемат, че Съединението е „най-фаталният, може би, преврат в новата ни история“, и задават въпроса: „Съединение ли стана, или поробване?“. И това са редове и мисли на член на Временното правителство, с наситена биография и преди, и след Освобождението и със заслуги за „побългаряването“ на Източна Румелия (Yurukov 1922, pp. 73 – 86).

Веднага трябва да се отбележи, че ако румелийските дейци губят в персонален план и това обяснява поведението им, не така стоят нещата с русофилската опозиция на север от Балкана. Те отдавна са активна част от ру-

ската политика за отстраняване на княза и погледът им към Съединението е повече свързан с персоналната съдба на българския държавен глава, който Санкт Петербург иска да отстрани на всяка цена, и е ключ за идването им отново на власт (Kutsarov 2001, pp. 52 – 67). И тяхната реакция е мигновено негативна. Най-добре нещата за тяхното настроение са обяснени от Тодор Икономов, който излага целия набор от страхове, които съществуват в русофилския лагер, които трябва да се подчертае, следват изцяло подадената от руските представители в Пловдив и София оценъчна матрица. „Пред нашите очи се отвори тогава страшна пропаст, голяма причина за страхуване и отчайване“. За разлика от Пловдив, в София основните авантюристи са княз Александър и кабинетът: „Туй правителство се хвърли в планове на румелийските превратаджии така бързо, щото никакво време не остави на себе си и на общото мнение да обмисли добре пътя, който трябваше да избере. Князът прегърна румелийското движение при първо известие за него и правителството му го последува, без да си даде време да обмисли зряло линията на поведението си. То вплете България в един въпрос, на който последиците могат да бъдат и важни, и разорителни за двете Българин“. Двете национални институции – държавният глава и Министерският съвет, се обвиняват, че търсят персонална и партийна изгода, тъй като при успех при управляващите ще отидат „всичките румелийски чираци и единомисленици, числото на викачите в полза на радикалите ще се увеличи с всичките останали празни през времето на движенията за съединение младежи и положението на партията е осигурено за дълги години, и за пълновластно господство в слава и чест на радикализма и на анархията“.

И той, като неразривно свързан с общонародния въпрос от времето още преди създаването на държавната машина, няма как да не подчертае, че винаги е бил най-убеден привърженик на Съединението и не го е желал за лични „изгоди“ както „Странский, Чомакова и Петрова, а зарад големите сетнини, които то може да докара на бъдеща България“. „Аз съм чакал минутата на съединението с нетърпение, пише той, но това никога не ми е позволявало да мисля че то..., трябва да се купи с цена, която убива надеждите ни за големите и благите надежди в бъдещето. Аз съм мислил за съединение при добри условия и при спазване на всичките шансове за правилен, бистър и всеостранен прогрес. Аз не съм мислил за съединение, което ще се купи било с разорението на двете Българин, било с окончателното им материално изтощение, защото не в таквози съединение се правят семената на прогрес, на развитие, на благоденствие“. Оправдателните думи са напълно идентични с пловдивските му съмишленици.

Освен елементите на нормалната за българските условия политическа критика изумление предизвиква другата негова позиция – тази на очакванията му как ще се държат българският народ, армия и общество в кризата и резул-

тата от нея. Той предвижда неминуемо „разорение“ на хазната, земеделските производители, занаятчиите и цялото народно стопанство вследствие мобилизацията и дори една успешна война ще доведе нещата дотам, „щото ползата от съединението остава при тях твърде нищожна и твърде слаба да възнагради двете страни за понесените жертви“.

За него оттеглянето на руските офицери означава, че армията губи „най-силната основа на твърдост и стойност и се подвърга на шансовете да бяга пред първите несполуки и да загубва всяко уверение в себе си и в силата си“. Прогноза му е направо отчайваща: „половината от войската ще напусне редовете при първите неблагоприятни военни действия. Солдатите от своя страна явно се съмняват в способностите на своите български офицери и при пръв случай ще покажат и на дело това недоверие. На това като се притури и неопитността и небивалостта в бой на всичките, предприятието става съвършено ненадеждно във военно отношение без поддръжката на Русия и без присъствието на руските офицери, които с примерите на своето юначество и на своята стойност знаеха да придават юначество и на нашите опълченци“ (Икономов 1973, pp. 363 – 376). Това е гледната точка на един от най-видните държавници в кратката история на страната – Т. Икономов, който вече има забележителна кариера: подпредседател на УНС, министър, председател на Държавния съвет, администратор в Източна Румелия – изобщо фигура сред най-мислещите и концептуални общественици, която олицетворява политическото мислене на русофилските групи. Пълно недоверие в творческия гений и устойчивост на българската нация (Palangurski 2024, pp. 52 – 67). Но напълно в синхрон с анализ на руските офицери и дипломати в София относно бъдещето на страната в очертаващия се конфликт (Kutsarov 2001, pp. 103 – 107).

При подобна позиция на един от най-интелигентните лидери на русофилите никаква изненада не е позицията на редовите дейци на партията. По израза на свищовския търговец и местен лидер на цанковистите Димитър Анев, „ние тържествено обявяваме, че ще очакваме спасение и облага на нашето Отечество само и изключително от Русия, нашата истинска избавителка и покровителка, и че нашият идеал ще бъде до веки Русия; и от подобни съединения и съглашения, като станалите, както и да очакваме обединението на нашите отечествени интереси от султански предаде-пасквили; от такива ние всеки път ще се възмущаваме...“ (Saedinienieto 1985, pp. 590 – 591). Привържениците на Др. Цанков не знаят, че техният лидер е приел вече „облага“ във френски франкове от руското посолство, като поема ангажмент за отстраняване на княза и подчиняване на Санкт Петербург (Kutsarov 2001, pp. 272 – 274). За самия Драган Цанков „няма Съединение“, а „пълно подчинение на тях две български държави под Турция“ (Saedinienieto 1985, pp. 589 – 590).

За разлика от русофилските сили, водачите на движението имат поглед, който е изчистен от всякакви философски, геополитически и „морални задължения“ към когото и да е. Поставили националния въпрос на международната сцена по време на Източната криза в периода 1875 – 1876 г. и успешно довели българската революция до самостоятелна държавност, за тях няма нищо поестествено от следващите стъпки – продължаване на делото до пълно обединение. По пътя към тази крайна цел те трябва да довършат процеса на освобождение от 1876 – 1878 г., като се обединят двете автономни държави, появили се в резултат на Берлинския договор – Княжество България и автономната област Източна Румелия. Съществителното „съединение“ има много синоними, но всички те сочат, че в крайна сметка, трябва да се получи нов субект, който да носи в себе си характерните белези на слелите се организми.

Основният въпрос е как и с какви методи ще се осъществи сливането на двете автономии, кое ще се съхрани и прехвърли в новата структура, как ще функционират новосъздадените или съхранените административни органи. На теория може да се говори дори за „равноправно сливане“ – в известна степен русофилите от двете страни на Балкана се опитват да наложат и тази теза с цел да запазят добрите си отношения със Санкт Петербург и да държат въпроса отворен, което, в крайна сметка, да ги реабилитира политически и някога да ги върне на власт. Но на практика появата на подобна нова структура, която да „претвори“ двете структури в нещо ново, е възможно само и единствено чрез общо решение на Великите сили, които трябва да преработят първите 22 члена на мирния договор от Берлин. А за да се стигне до подобен изход, трябва да се възбуди отново Източната криза. В това отношение националните сили нямат никакво колебание. Двама от живите апостоли от 1876 г. и активни дейци по движението са единодушни в оценката си. В Търново председателят на парламента Ст. Стамболов спокойно обяснява на притеснения министър-председател П. Каравелов, че „започването на всеки заговор зависи от съзаклятниците, обаче краят или моментът на неговото извършване много пъти ги изненадва. Не беше ли същото и с Априлското въстание?“ (Marinov 1992, р. 247). В Пловдив шефът на комитета обяснява на българските русофили абсолютно същия синтезиран отговор на случилото се: „В 1876 година, когато поискахме своето освобождение и независимост с черешови топове, време ли му беше?“.

Но те са наясно, че в дипломатически аспект, нова държавна структура, създадена чрез единодушие от силите, е мисия невъзможна, а и тяхната надежда е, че успехът на делото зависи от задвижване на естествените противоречия на силите. Затова остава единственият възможен път – обединение под егидата на българския княз и по параметрите на Търновската конституция и намиране на някакъв дипломатически модус за уреждане на кризата. Осъществяването на този план означава практическо ликвидиране на Източна Румелия. За голяма

част от дейците на локално ниво това е напълно логична и коректна политическа цел. По думите на Георги Ковачев – член на комитета в Станимака, когато дейците „решават как да съборим Източна Румелия“, те много добре разбират, че трябва „да повдигнем населението и го поведем към Пловдив, за да свалим пашата, и прогласим съединението“. Анализът на всички ангажирани в делото показва, че „течението беше силно и срещу него не можеше да се върви“ и тези стъпки са достатъчни за мотивиране на гражданите (Andonov 1929, pp. 115 – 118). Председателят на БТЦРК дава публичен отговор и на въпроса, „как ние трябва да се съединим?“ – отговор, който изцяло се доближава до общественото настроение и очакване: „Ето най-мъчния въпрос, като го погледнеш от точка зрение на висшата политика, като вземем предвид разпрата с афганския емир, падането на Гладстона. Но ако погледнем на въпроса от наша гледна точка зрение, ако се опитаме да го извършим обаче и понеже, така нашенски, домашно, то морето става до колене“ (Stoyanov 1983, p. 123).

Както се вижда, нагласата на редовите членове и централното ръководство е идентична и е в пълен синхрон. И ако за М. Маджаров Източна Румелия е една българска „блажена Аркадия“ в която човек живее безгрижно и спокойно, за комитетските дейци тя трябва директно да изчезне от политическата сцена. В своята пропагандна дейност БТЦРК се стреми да убеди населението, че Източна Румелия е икономическо и политическо недоразумение, което трябва да се премахне по най-бързия начин. Пропагандата на Комитета е изключително ефективна и е насочена към ключови за румелийци проблеми: икономическата несъстоятелност на областта, тежкото финансово бреме на местната администрация, системата от родови и икономически мрежи, (знаменитите шуру-зетъ-баджанашки връзки), опасността от възстановяването на османското управление, поставяне на пиедестал и идеализиране на Българското княжество и неговия владетел. Петнадесет броя на в. „Борба“ са достатъчни общественото мнение да се настрои за решителни действия. Присъдата на публициста е убийствена: „Румелия е осъдена на смърт!“, и е публично произнесена в редакционната статия на в. „Борба“ още на 22 юли 1885 г. Следва нейното привеждане в изпълнение (Stoyanov 1983, p. 122).

Още с телеграмата, с която се уведомява княз Александър I за извършеното в Пловдив, се заявява ясно и целта: „Днес Съединението прогласено по цяла Румелия в името на Ваше Височество. Правителството съборено. Ваши верни поданици. Временното правителство“. Автор на текста е Захари Стоянов – двигател на процеса и е най-наясно с главната цел. Князът е обявен за общ държавен глава, с което се започва практическото ликвидиране на членовете на Берлинския договор и постановленията на Органическият устав. Областният управител изчезва от практическия свят и неслучайно в своя манифест за приемане на акта княз Александър обявява, че след като хората „единодушно Ме прогласиха за княз и на тая област“, вече ще „се именувам Княз на Север-

на и Южна България“ (Saedinienieto 1985, pp. 399, 432). От фактическия свят изчезват институциите на Областния управител, Директората, а гражданите на Източна Румелия вече са поданици на Княжеството.

Революционното „временно правителство“ взема малко решения, които обаче имат концептуално значение. Майор Д. Николаев е назначен за „главнокомандващ на сичката действаща войска“, обявено е военно положение и се мобилизират всички резервисти на възраст от 18 до 40 години. От своя страна, майор Д. Николаев веднага уведомява княз Александър I за новата си длъжност и изисква „разпореждания и приказания“. Така, преди официалното приемане на акта от княза румелийският главнокомандващ вече се поставя под негово разпореждане и Александър I става фактически главнокомандващ и на южнобългарските въоръжени сили. Княжеската армия започва мобилизация на 10 септември и с бързи темпове започва да се дислоцира на юг, за да заеме определените стратегически направления, като важното в случая е, че двете армии започват да функционират като единен и слят организъм. Бързото революционно действие изпреварва дипломатическата реакция и докато дипломатите търсят път за координация, всички полкове вече са в движение към предвидените дислокации. До края на септември 1885 г. на стратегическия Тракийски оперативен театър са съсредоточени пет пехотни, два артилерийски, два конни полка, телеграфната и 3-та пионерна рота заедно с очакващите ги 13 дружини и два ескадрона румелийци. В Кюстендилското направление са съсредоточени останалите три пехотни полка, части от Първи артилерийски и новосформирания Трети конен полк (Lukov, Palangurski 2015, pp. 99 – 109). Румелийските въоръжени сили практически изчезват.

Така обединена България получава малко, но съществено предимство преди появата на първата дипломатическа заплаха. Каквато и да е разликата в позициите на силите, всички дипломатии се ориентират към възстановяването на статуквото преди 6 септември. Това е базата, на която се свиква и се развива дебатът по време Цариградската посланическа конференция (септември – ноември 1885 г.), позиция, с която постоянно се притискат отговорните в София и Пловдив (Statelova 1979, pp. 164 – 178). Това още повече убеждава българските фактори, че трябва да ускорят сливането и да поставят пред свършен факт силите. С наличие на българската армия в областта, статуквото много трудно може да се възстанови без сила и окупация.

Управлението е поверено на едно комисарство, но практически то се извършва чрез ресорните княжески министри. Княз Александър I първоначално смята, че Съединението трябва да се утвърди от Велико народно събрание с представители от Южна и Северна България, което трябва да изработи и нова конституция. Князът бързо се отказва от този модел за обединение – той просто е нереалистичен. Няма ресурс и сила, която би могла да накара подписалите договора в Берлин да се разберат на тази основа. Изправени пред

опасността да избират между статуквото и външна намеса, управляващите приемат, че трябва да се премахне всичко, което може да бъде използвано от когото и да е за възстановяване на структурите на областта. Едната автономия е излишна и е логично тя да се ликвидира, а фактически това означава да се изпразнят от съдържание членовете на Берлинския договор и румелийския устав. Както свидетелства един от най-важните участници в събитията – Иван Стоянович: „Разтури се централния комитет по Съединението. Остана само първоначалния пловдивски кръжок да се грижи за по-скорошното и окончателно прилагане в Южна България на законите и наредбите на Княжеството и за избиране на народни представители за Народното събрание в Княжеството“ (Stoyanovich 1992, p. 60).

Дипломатите виждат това. Според австрийския дипломат М. Погачер „членовете на комитета, който ръководеше революцията, фактически държат в ръцете си правителството на страната и те съставляват съвета на княза“ и имат намерение „решително да се противопоставят на възстановяването на предишното статукво“. Планът е ясен и се изпълнява въпреки колебанията, най-вече в правителството, а различната скорост в осъществяването му и свързана с опасенията за външна намеса. Според английския дипломатически агент в София Ласелс премахването на румелийските структури има за цел да се парират интригите срещу съединението, и затова „деловият център на Източна Румелия“ – Пловдив, трябва да се сведе „до положението на обикновена префектура“, за „да намали опасността от руски въздействия там“. Източна Румелия трябва да бъде де факто приключена, за да не може да се възстанови (Saedinenieto 1989, p. 274). Единствената постановка от Берлинския договор, която можеше да бъде използвана при търсене на сполучлив изход, това е общият съюзен в лицето на султана и възможността администрацията да се слее юридически под някаква форма на персонална уния.

Това бързо се разбира в София и Пловдив, като даже може да се каже, че това вероятно е и предварително замислено като възможност. Революционната промяна прави княза фактор, който единствен може да олицетвори както формалното, така и фактическото единство и същевременно да осигури запазването на реда и тишината, тъй като това е гарантирано от наличието на слятата армейска структура и функциониращата под негов контрол администрация. Още на 9 октомври 1885 г. княз Александър обяснява на английския дипломатически представител в София, че единствената възможност „той да убеди народа си да приеме номинално възстановяване на предишното положение“, е той да „стане главен управител на Източна Румелия“. Александър е изключително точен: всеки друг губернатор би бил убит, освен ако не бъде наложен в Пловдив с армия, и затова е „необходимо актът, възстановяващ статукво анте, да признае в същото време и Негово Височество за главен губернатор“. А що се отнася до Органическия устав – т.е. до вътрешния ред и самоуправление

на областта, той ще трябва да го приеме „номинално“, но „ще е принуден на практика да го пренебрегва“ (Saedinienieto 1989, p. 236). Решението на конференцията в Цариград още не е оформено, предстои войната със Сърбия, но изходът е намерен и по всичко личи има единодушие сред отговорните фактори на страната и действията са светкавични. Но и князът не чука на затворена врата – още в началото на септември Лондон инструктира своя посланик в османската столица да започне работа за персонална уния с главен участник княз Александър I (Statelova, E., Pantev, A. 1995. pp. 103 – 106).

Линията на поэтапно присъединяване на провинцията към държавата майка – на практика „вливането“ на областта в княжеството, стартира още на 10 септември 1885 г., когато се закриват митниците, преустановява се дейността на областните дирекции и на всички съдилища, вкл. и на върховните – така финансите и съдебната власт започват първи своето преустройство. Ускоряването на процеса се вижда отчетливо в края на октомври 1885 г. Централната администрация на областта, заедно с архивите се прехвърля в София. „Отоман банк“ е предупредена, че по въпросите на своята дейност следва да се отнася към компетентните министри. На 30 октомври трите отдела на Финансовия директорат се закриват, чиновниците се преместват на същите длъжности в София, а д-р Г. Странски престава да е комисар. Политиката за унифициране на управлението се свързва с дейността на министъра на правосъдието д-р В. Радославов, който пристига в Пловдив именно с тази цел. Веднага след края на войната и примирието със Сърбия през декември 1885 г. започва поредната планомерна дейност в посока правосъдието: ликвидира се съдебната система на областта, закриват се административните и върховните съдилища, Върховният съд в Пловдив се преобразува в Апелативен, околийските съдии стават мирови, недовършените съдебни дела се гледат по княжеските закони, персоналният състав на съдилищата и прокуратурата е освободен и присъдите вече се издават в името на княза (Tankova 1994, pp. 19 – 46).

Източнорумелийската милиция се реструктурира като част от Българската армия – сформират се две нови пехотни бригади, конен и артилерийски полк, а жандармерията се трансформира в полиция. Всички основни закони, наредби и правилници на Княжеството започват да действат за административната, финансовата, съдебната и охранителната система в областта. Интересното е, че дипломатите основно регистрират извършените промени, с което се очертава мълчаливото приемане на свършения факт. От Пловдив управляващият австроунгарското консулство М. Погачер уведомява Виена, че „се продължава уверено и непоколебимо по поетия път на пълно уеднаквяване на провинциите отсам и отвъд Балкана независимо от водените с Портата преговори“. Програмата според него се изпълнява стриктно, разпоредбите се „издават последователно, без никаква демонстративност или прибързаност, засилвайки впечатлението, че се отнася до едно добре обмислено провежда-

не на планомерни действия, целещи пълно сливане“ (Saedinienieto 1989, pp. 280, 432, 462). От София дипломатическият агент на Франция резюмира до своя министър: „Отново искат да поставят великите сили пред свършен факт“ (Saedinienieto 1989, pp. 279). Временно управляващият руското консулство в Пловдив не може да направи нищо друго, освен да констатира, че за „да се заздравят колкото може повече „извършеният факт“ – бе престъпено към сливането на румелийското управление с българското“. Игелстрьом обаче продължава да вярва в мантрата, че това е дело само и единствено на чужди съвети, а не на българската политическа мисъл (Saedinienieto 1989, pp. 284 – 285).

За шест месеца се премахват и реорганизируют всички институции на румелийската автономия, за да дойде крайният момент – създаването на общ парламент на базата на княжеското законодателство и принципите на Търновската конституция. Пътят за това е разчистен с подписването на Топханенския акт на 24 март 1886 г. Вариантите за излъчването и приемането на депутати от областта в българския парламент са няколко – депутатите да се изберат по румелийските правила, да се проведат общи избори по княжеския закон за Велико Народно събрание, което да промени територията на страната (чл. 1 на Конституцията) и да преработи основния закон, и третата възможност – по княжеския закон да се излъчат румелийските депутати и те да се присъединят към IV ОНС. Приема се последният вариант, което е още един пирон в ковчега на идеята за равноправно сливане на двете автономии.

Процедурата следва необходимите разпореждания на закона: вдига се военното положение; избирателите от 6-те румелийски окръга се свикват на 11 и 18 май 1886 г., за да изберат 91 депутати. Създават се нови избирателни списъци по постановките на Търновската конституция. Цялостната дейност е в коловоза на българската избирателна традиция и така се нанася пореден удар по основния закон на областта. „Това беше ужасна изненада за лъжесъединистите – пише Димитър Маринов. – Те не можеха да повярват, че това може да бъде. Ако князът извърши това – неговото положение ставаше по-яко и от гранит“ (Marinov 1992, pp. 274 – 275). Румелийските народняци разбират, че ако изборите се проведат, то надеждите им за политическа реабилитация чрез структурите на областта вече е мисия невъзможна. Съединистите приемат изборите по постановките на Търновската конституция като „заробване“. Неслучайно те използват името Източна Румелия – теза, която ще продължи да са мултиплицира в пълен синхрон с руската дипломация. Загубилите властта търсят реванш и оправдания за пасивната си позиция след септември 1885 г. На преден план те извеждат няколко ключови послания – непълното сливане на двете Бългрии, подчиняването на Османската империя и териториалната ревизия, претендиране за осъществяване на „равноправно съединение“ и разбира се, ключовата за пропагандата им теза за нарушеното „искрено приятелство и покровителство на Русия“. Политическото напрежение

води до сблъсъци и убийства. В Хаджи Елес (Първомай) тълпата убива поп Ангел Чолаков – втората жертва, член на БТЦРК. Поп Ангел имал неблагоразумието да агитира против Русия – позиция, която „възмутила християнската им съвест и някои от тях махнали (стреляли – б.м.) въз агитатора поп, който паднал на земята мъртъв“. В Нова Загора „християнската съвест“ убива поручик Сербезов – длъжностно лице, извикано от изборната администрация по закон, за да съхрани реда. „Мирните“ гласоподаватели убиват ръководителя на войсковата част под лозунга „Долу княза! Да живее руският император!“. Но на 2 юни 1886 г., откривайки сесията на Народното събрание, Александър I констатира, че „многоожидаемостта и искреножеланото съединение на двете Бългрии вече стана“. Сред депутатите има и съединисти – те влизат и участват в работата на събранията, с което приемат последиците и резултатите от акта (Palangurski 2025, pp. 60 – 79).

След парламентарната санкция и триумф на управляващите събитията продължават да се развиват с трескава бързина. Следва драмата с българо-турската комисия. В края на юли и началото на август 1886 г. в София започва работа българо-турската комисия със задача преглеждане на Органическия устав, предвидено в Топханенския акт. Първите решения очертават създаването на нов основен закон за Източна Румелия. Но на 9 август, след детронацията на княз Александър I, под предлог, че Княжеството няма нито държавен глава, нито кабинет, османските делегати Абдуллах Маджид и Абро Ефенди заявяват на Н. Михайловски и П. Димитров, че е „невъзможно да преговарят със самозвана власт“ (Prodanov 2010, pp. 175 – 185). Преговорите никога не се подновяват. Част от още един международен документ остава нереализирана. Външният министър Илия Цанов даже приема, че въпросът със Съединението се „нареди“, тъй като преговорите са прекъснати от османска страна, а Топханенският акт предвижда, че до промените в Органическия устав „грижата за управлението на областта според формите, изисквани от сегашните обстоятелства, ще се повери на мъдростта и верността на Княза“.

Дни по-късно военните отстраняват княз Александър от престола, но тази формула продължава да действа, макар князете да се сменят. Юридическо решение на фактическото положение никога не се подписва, уставът не се променя и съществува в дипломатическия свят чак до обявяване на Независимостта през 1908 г. Единствено султанският ферман за управител на Източна Румелия напомня за висияния проблем. Инициаторите на Съединението има защо да тържествуват – те се оказват напълно прави – свършеният факт, защитен със сила, трудно се променя. Източна Румелия бе жива в дипломатическите документи, но отдавна и безвъзвратно мъртва в реалния живот. „Ликвидирането“ на областта е триумфът на революционерите от 1876 г. Те завършват „своето“ освобождение с обединение.

ЛИТЕРАТУРА

- АНДОНОВ, И., 1929. *Съединението*. Пловдив.
- ИКОНОМОВ, Т., 1973. *Мемоари*. Подбор и редакция Т. Жечев. София: Български писател.
- КУЦАРОВ, П., 2001. *Руската империя и Съединението*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“. ISBN 954-07-1553-4.
- ЛУКОВ, Г. и М. ПАЛАНГУРСКИ, 2015. Предислокацията на българските войски през септември 1885 г. В: *Съединението на България от 1885 г. – 130 години по-късно*. Пловдив: Регионален исторически музей – Пловдив. ISSN 1311-9133.
- МАДЖАРОВ, М., 1968. *Спомени*. Предговор и редакция В. Андреев. София: Български писател.
- МАРИНОВ, Д., 1992. *Стефан Стамболов и новейшата ни история*. Т. 1. София: Български писател. ISBN 954-443-042-3.
- ПАЛАНГУРСКИ, М., 2025. Парламентарното съединение – южнобългарските депутати в IV Обикновено народно събрание. В: *Съединението 1885 г. и неговите личности*. Пловдив: Регионален исторически музей – Пловдив. ISBN 978-619-7091-34-2.
- ПАЛАНГУРСКИ, М., 2024. *Съграждането на модерна България. Нотабилите, конституцията и князът (1879)*. Велико Търново: Фабер. ISBN 954-619-00-1761-5.
- ПРОДАНОВ, Н., 2010. Опитът за изменение на източнорумелийския Органически устав през лятото на 1886 г. В: *Митове и истории в България*. Пловдив: Регионален исторически музей – Пловдив, кн. VII, с. 175 – 185.
- СТАТЕЛОВА, Е., 1979. *Дипломацията на Княжество България. 1879 – 1886*. София: Наука и изкуство.
- СТОЯНОВ, Захари, 1983. *Съчинения*. Т. 3. София: Български писател.
- СТОЯНОВИЧ, Ив., 1992. *Из миналото*. София.
- СТАТЕЛОВА, Е., ПОПОВ, Р. и ДОЙНОВ, Д. (ред.), 1985. *Съединението 1885. Сборник от документи 1878 – 1886*. София: Наука и изкуство.
- ХРИСТОВ, Хр., ТОДОРОВА, Цв., ДОЙНОВ, Д. и ПЕТРОВА, Кр. (ред.), 1989. *Съединението на Северна и Южна България и Сръбско-българската война. Дипломатически документи 1885 – 1886*. София: Наука и изкуство.
- ТАНКОВА, В., 1994. *Когато Пловдив не е вече столица*. София. ISBN 954-07-0090-6.
- ЮРУКОВ, Д., 1922. *Спомени из политическия живот на България*. София.

REFERENCES

- ANDONOV, Iv., 1929. *Saedinienieto*. Plovdiv.
- IKONOMOV, T., 1973. *Memoari*. Podbor i redaktsiya T. Zhechev. Sofia: Balgarski pisatel.
- KUTSAROV, P., 2001. *Ruskata imperiya i Saedinienieto*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“. ISBN 954-07-1553-4.
- LUKOV, G.; M. PALANGURSKI, 2015. Predislukatsiyata na balgarskite voyski prez septemvri 1885 g. In: *Saedinienieto na Bulgariya ot 1885 g. – 130 godini po-kasno*. Plovdiv: Regionalen istoricheski muzey – Plovdiv. ISSN 1311-9133.
- MADZHAROV, M., 1968. *Spomeni*. Predgovor i redaktsiya V. Andreev. Sofia: Balgarski pisatel.
- MARINOV, D., 1992. *Stefan Stambolov i noveyshata ni istoriya*. T. 1. Sofia: Balgarski pisatel. ISBN 954-443-042-3.
- PALANGURSKI, M., 2025. Parlamentarnoto saedinenie – yuzhnobalgarskite deputati v IV Obiknoveno narodno sabranie. In: *Saedinienieto 1885 g. i negovite lichnosti*. Plovdiv: Regionalen istoricheski muzey – Plovdiv. ISBN 978-619-7091-34-2.
- PALANGURSKI, M., 2024. *Sagradzhdaneto na moderna Bulgariya. Notabilite, konstitutsiyata i knyazat (1879)*. Veliko Tarnovo: Faber. ISBN 954-619-00-1761-5.
- PRODANOV, N., 2010. Opitat za izmenenie na iztochnorumeliyskiya Organicheski ustav prez lyatoto na 1886 g. In: *Mitove i istorii v Bulgariya*. Plovdiv: Regionalen istoricheski muzey – Plovdiv, kn. VII, s. 175 – 185.
- STATELOVA, E., 1979. *Diplomatsiyata na Knyazhestvo Bulgariya. 1879 – 1886*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- STOYANOV, Zakhari, 1983. *Sachineniya*. T. 3. Sofia: Balgarski pisatel.
- STOYANOVICH, Iv., 1992. *Iz minaloto*. Sofia.
- STATELOVA, E., POPOV, R. i DOYNOV, D. (red.), 1985. *Saedinienieto 1885. Sbornik ot dokumenti 1878 – 1886*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- HRISTOV, HR., TODOROVA, Tsv., DOYNOV, D. & PETROVA, K. (red.), 1989. *Saedinienieto na Severna i Yuzhna Bulgariya i Srabsko-balgarskata vojna. Diplomatcheski dokumenti 1885 – 1886*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- TANKOVA, V., 1994. *Kogato Plovdiv ne e veche stolitsa*. Sofia. ISBN 954-07-0090-6.
- YURUKOV, D., 1922. *Spomeni iz politicheskiya zhivot na Bulgariya*. Sofia.

**WHAT HAPPENED ON SEPTEMBER 6, 1885:
“UNIFICATION”, “MERGER”, OR “ENSLAVEMENT”?**

✉ **Prof. Milko Palangurski, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-0586-1427

Institute of Historical Studies

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

E-mail: m.palangurski@gmail.com